

ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» [Електронний ресурс] / Ольга Володимирівна Суббота // Одеса. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: WWW.LIBRAR.ORG.UA – Бібліотека України.

9. Філімонова О. Я. Професійна компетентність студентів-хореографів як складова їх фахової підготовки / О. Я. Філімонова. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – №7. – С. 97–102.

10. Щолокова О. П. Світова художня культура: від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навч. посіб. / О. П.Щолокова, С. В. Шип, О. Л. Шевнюк, О. Л. Семашко. – Київ: Вища школа, 2004. – 175 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Петрова Юлія Вікторівна – старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: становлення і розвиток хореографічно-педагогічної освіти в Україні.

Хмелевська Інга Олексіївна – викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні.

УДК: 378.147+78+37.011.31

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ОСНОВІ ДІАЛОГІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КЛАСІ ДИРИГУВАННЯ

Марина ТКАЧЕНКО (Одеса)

Постановка проблеми. Модернізація музичної освіти в Україні відповідно вимогам сучасності потребує переосмислення методів підготовки музикантів і пошуку нових підходів у навчанні. Особливу категорію студентів-музикантів складають майбутні вчителі музики які, в перспективі будуть працювати з широкою аудиторією школярів, знайомити учнів з мистецькими досягненнями світової та української культури, передавати їм особисті знання та формувати світогляд школярів, ціннісне ставлення до шедеврів музичного мистецтва, розвивати їх музичні здібності та ін. Тому рівень підготовленості випускника вишу має бути високим. Високий рівень підготовленості забезпечує здатність студента до рефлексії в період навчання, яка дозволяє осмислити особисті здобутки, планувати та коректувати процес навчання разом з викладачами.

Рефлексивний підхід у роботі студента і викладача в класі диригування передбачає активізацію таких процесів, як само-спостереження, самоаналіз, самоусвідомлення, саморегуляції, самопроекування, які сумарно утворюють рефлексивну позицію студента, що виконує функцію рушійної сили в отриманні необхідних професійних знань та практичних умінь, спонукає до систематичного їх удосконалення та націлює на досягнення рівня професійної майстерності.

Метою статті є розкриття сутності поняття «рефлексивна позиція» та формування цієї здатності на основі

діалогізації навчального процесу в класі диригування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної рефлексії широко висвітлюються у психолого-педагогічній науці і представлені рядом новітніх концепцій щодо розуміння поняття «рефлексія суб'єкт-суб'єктного та полісуб'єктного навчання».

І. Зязюн вважає рефлексивну діяльність засадною в процесі професійного вдосконалення. Він підкреслює, що рефлексія найчастіше стихійна, ситуативна. Професійна рефлексія менш стохастична, переважно «упорядкована досвідом, змістом і обставинами діяльності, а тому й піддається зовнішньому впливові, коригуванню. Лише той може бути педагогом, хто володіє технологією професійної рефлексії» [3, с. 9].

На думку В. Орлова, професійна рефлексія характеризується як «спрямованість рефлексивного мислення на об'єкти професійної діяльності, особистісні професійні якості» [5, с. 99].

«Рефлексивна позиція» майбутнього вчителя музики поняття, що включає комплекс «само» процесів, його розуміння оптимально сформульовано у дослідженні М. Марусинець. Під рефлексивною позицією майбутнього вчителя музики, розуміється цілісна, інтегративна характеристика власного образу «Я», образу інших людей, аналіз ситуації взаємодії, що визначає світогляд, принципи, вчинки людини. М. Марусинець вважає, що рефлексивна позиція формується у рефлексив-

ному середовищі й реалізується через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння інших, самооцінювання й оцінювання інших, інтерпретації, самоінтерпретації, моделювання та проектування. Прагнучи розуміти думки і дії іншого, людина виявляє здатність рефлексивно поставитися до себе та інших [4, с. 93–97].

Виклад основного матеріалу. Головними орієнтирами підготовки майбутніх учителів музики в вузі стали методи, що допомагають студентам отримувати знання в процесі активного навчання. Зміни у змісті, формах і методах навчання передбачають формування нового стилю педагогічного мислення, найважливішим показником якого є рефлексія.

Поняття рефлексія (від лат. reflexio – повертання назад, вигин, відображення) – осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального та індивідуального способу існування; самоаналіз. Індивідуальна рефлексія – це не тільки інтроспекція власної психіки, а й осмислення своєї життєвої програми, принципів світовідношення, цілей, цінностей, вимог, установок, прагнень. Безпосередня психічна активність – пізнання, переживання, спілкування – невіддільна від її рефлексивного усвідомлення як засобу психічного самоконтролю і самовдосконалення [6, с. 157].

В. В. Давидов визначає рефлексію як уміння суб'єкта «виділяти, аналізувати і співвідносити з предметною ситуацією власні дії». Тут рефлексія розглядається у своєму інтелектуальному аспекті. Таке її розуміння служить однією з основ, що дозволяє розкрити уявлення про психологічні механізми теоретичного мислення [2].

Виконуючи функцію осягнення внутрішнього світу, «рефлексія виступає основою самоусвідомленості як єдності самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе і до саморегулювання поведінки та діяльності» [1, с. 22].

У сучасній науковій літературі виділяють окремі акти рефлексії, серед яких найбільш поширеними є самосприйняття, самоаналіз, самоспостереження, самоусвідомлення, саморегулювання, самоконтроль, самовдосконалення. «Зміст цих процесів розкриває механізм рефлексивного переосмислення суб'єктом свого, особистісного досвіду. В цьому розумінні рефлексія виступає універсальним способом саморегуляції, що передбачає готовність людини жити в постійно мінливому світі та змінювати себе і свої дії відповідно до нього» [8, с. 45].

Рефлексивна позиція майбутнього вчителя музики у сфері диригентської підготовки

розуміється, в першу чергу, як здатність до аналізу мистецьких явищ, а також педагогічного процесу і способів засвоєння навчального матеріалу, вміння усвідомлювати, шукати і знаходити найбільш оптимальні варіанти рішення навчальних, творчих та педагогічних задач.

Найбільш повно психологічна сутність рефлексії диригента розкрита в дослідженні Г. Л. Єржемського, який підкреслює, що свідомість диригента діє у двох напрямках: всередину – на саморегуляцію, контроль, оцінку і корекцію вироблених дій, тобто на діалог з самим собою; і на практичну реалізацію художньої потреби, тобто на діалог з виконавцями.

Особливе значення для майбутнього вчителя музики має методологічна рефлексія, оскільки в музично-виконавській діяльності, яка займає значне місце в роботі вчителя музики, завжди існує ідея інтерпретації хорового твору, яка запропонована самим студентом або запозичена та цілком чи частково відрізняється і має бути осмислена і узагальнена. Методологічна рефлексія дозволяє майбутньому вчителю музики співвіднести ту чи іншу ідею (власну або запозичену) з безліччю навчальних завдань, визначити цінність диригентсько-виконавської ідеї. Методологічна рефлексія майбутніх учителів музики забезпечує розвиток педагогічних здібностей, зокрема перцептивних та конструктивних, що впливають на досягнення педагогічної майстерності [7].

Методологічна рефлексія вимагає активної інтелектуальної та аналітичної діяльності студента-музиканта, які мають бути спрямовані на осмислення і орієнтацію дій майбутнього вчителя музики у ході самоаналізу, самооцінки диригентсько-виконавської діяльності, її окремих етапів, вибору альтернативних підходів, самоаналізу та самооцінки прогнозованих результатів і наслідків досяжності музично-виконавських цілей.

Проведене експериментальне дослідження показало, що формування рефлексивної позиції майбутніх учителів музики в класі диригування буде ефективним, якщо зміст навчальної діяльності буде осмислено, як систему професійно орієнтованих задач і проблем з підтримуючими їх алгоритмами виконання конкретних дій. Даний підхід орієнтував на застосування методу рефлексивного аналізу, як провідного.

З метою удосконалення диригентської підготовки майбутніх учителів музики було розроблено та застосовано рефлексивно-аналітичні, пошуково-пізнавальні, художньо-творчі та орієнтовно-прогностичні типи

завдань, що відповідають логіці роботи над хором твором (аналіз партитури, розробка інтерпретаційної концепції, відпрацювання технічних деталей, реалізація авторського і виконавського задуму, його сценічне втілення, саморегулювання, аналіз, самоаналіз).

У своїй сукупності названі етапи утворюють процесуальну структуру рішення задачі, тобто своєрідний «цикл» діяльності. Для усвідомлення кінцевої мети всього ряду дій за рішенням такої послідовності завдань ми формулювали центральне завдання, яке орієнтувало студента на кінцевий результат (творче, виразне, технічно бездоганне виконання хорового твору) і позначало «траєкторію» руху до цього результату через рішення окремих завдань. Перелік цих етапів і дій виступає орієнтовною основою диригентської діяльності (алгоритмом).

З метою усвідомленого вирішення означених вище типів задач, було впроваджено діалогізацію процесу навчання. У кожному конкретному випадку педагог вирішує на основі діалогу зі студентом, яким повинен бути художній образ, як це повинно бути втілено у хоровому звучанні і якими технічними засобами цього можна досягти (уявлення про характер твору, засоби музичної виразності, способи інтонування, технічні засоби втілення художнього образу в цілому та роботи над окремими співацькими задачами та ін.). Ці обговорення стосуються не тільки значних компонентів виконання хорового твору, але й чисельних деталей.

Враховуючи нерівномірність довузівської музичної підготовки, різний рівень музичних здібностей та професійної умотивованості студентів, діалогізація навчального процесу здійснювалася з урахуванням індивідуальних особливостей.

Вміння працювати в діалозі стимулює розвиток навичок художньо-комунікативної діяльності студента, яка є професійно важливою для майбутнього вчителя музики. Працюючи та вдосконалюючи інтерпретаційну ідею студента, викладач допомагає студентові вникнути в художню ідею автора і, через подолання певних виконавських задач, донести «робочу гіпотезу» інтерпретації до завершального етапу її становлення.

Складаючи експериментальну програму студента з диригування, ми керувались художньою цінністю хорових творів, їх доступністю. Особливе значення приділяли тим творам, в яких композитори прагнули використати музичну мову, образну за своїм внутрішнім змістом, яка б викликала яскраві асоціації, включалися хорові твори сучасних композиторів, які відзначаються специфічністю музичної мови (яскравість і

незвичайність гармонії, застосування тембрально-звукових і ритмічних ефектів та ін.). В процесі обміну думками відповідно кожного хорового твору, що пропонується студенту відбиралися ті, що відповідають рівню музичної і технічної підготовленості студента, а також є корисними для подальшого музичного розвитку та є черговим кроком вперед.

Рішення художньо-творчих завдань в діалогічній взаємодії було направлено на: актуалізацію ціннісно-сміслових узагальнень, вироблених учасниками в спільній взаємодії; проблематизацію навчально-творчої ситуації, що підвищує чутливість до проблем, виявленню недостатності наявних знань і умінь; пошук нових смислових значень, що розширюють зону пошуку ефективного вирішення; об'єднання розумових зусиль кожного учасника в спільному аналізі навчально-творчої ситуації, що дає приріст педагогічних знань, умінь і здібностей, що підвищують рівень професійної готовності до вирішення музично-педагогічних завдань; осмислення і переосмислення всіх вироблених в ході аналізу навчально-творчих ситуацій змістів, як індивідуальних, так і спільних.

Провідною ланкою формування рефлексивної позиції майбутніх учителів музики стало впровадження методу рефлексивного аналізу, який спрямовувався на хоровий твір, власні диригентських дії студента, їх складові, а також на репетиційні ситуації в цілому. Вивчення, розбір, характеристика диригентських дій відбувалися в процесі співставлення результатів спостереження, аналізу та оцінки диригентських дій інших студентів і самоспостереження, самоаналізу, оцінки власних диригентських дій.

Метод рефлексивного аналізу сприяє повноцінному розумінню і сприйманню музичного твору, дозволяє розвивати здібності студентів і забезпечує їх підготовку до цілісного аналізу музичного твору на основі естетичного сприймання його засобів виразності – мелодії, гармонії, ритмів, динамічного розвитку, ладової структури та ін. – у їх взаємозв'язку та обумовленості змістом. Він розкриває ідейні і художні особливості музичного твору й забезпечує активний вплив образів цього твору на слухачів.

Інтерпретація і аналіз музичного твору повинні сприяти двом головним вимогам: представляти художній твір в повній відповідності з тими головними особливостями, котрі характеризують його, та передбачати цілісність сприймання.

Висновки. Формування рефлексивної позиції майбутніх учителів музики в

педагогічному процесі найбільш ефективно забезпечується: використанням прийомів, спрямованих на розвиток рефлексивних умінь і алгоритму досягнення рефлексивної позиції; цілеспрямованим впровадженням діалогізації навчального процесу в класі диригування, яка вимагає аналізу та оцінки, доказовості, обґрунтованості своєї позиції, що стимулює постійне зростання професійного рівня; спонуканням студентів до самодіагностики на основі власного алгоритму досягнення рефлексивної позиції.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К., 1995. – 321 с.
 2. Давыдов В. В. Развитие основ рефлексивного мышления школьников в процессе учебной деятельности / Под ред. В. В. Давыдова, В. В. Рубцова. – Новосибирск: Психологический институт имени Л. Г. Щукиной, РАО, 1995. – 227 с.
 3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: Навч. посібн / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1997. – 231 с.
 4. Марусинець М. Рефлексивна позиція у формуванні професійного становлення майбутнього

вчителя музики // М. Марусинець – Гірська школа українських Карпат. – № 8–9. – 2013. – С. 93–97.

5. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: Монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 276 с.

6. Психологічний словник / Ред. В. І. Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 543 с.

7. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко И. А., Шиянов Е. Н. – Педагогика: [Учебное пособие – 3-издание] / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, И. А. Мищенко, Е. Л. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.

8. Сова О. Особливості прояву свідомості в процесі музичного сприйняття // Єдність раціонального та емоційного в освітньо-виховній системі: Наук.-метод. зб. – Х.: ХДПУ ім. Г. Сковороди, 1996. – С. 126–132.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ткаченко Марина Юрївна – старший викладач кафедри диригентсько-хорової підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: інноваційно-орієнтована підготовка майбутніх фахівців мистецького спрямування.

УДК 378+78.087.6+7.034.7

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВИКОНАННЯ ВОКАЛЬНИХ ТВОРІВ ЕПОХИ БАРОКО

Тетяна ШАФАРЧУК, Мен ЯН (Одеса)

Постановка проблеми. Виховання молодого покоління в сучасних соціально-культурних умовах, його духовне зростання неможливі поза сприйняттям музичного мистецтва, яке розкриває перед слухачем світ художніх емоцій і переживань, високих ідей і почуттів у всій різнобарвності та багатстві світосприйняття, самосвідомості й творчої інтенції Людства на протязі всієї історії його існування.

Вчитель музики, призваний залучувати школярів до повноцінного сприйняття мистецтва, формувати в них здатність до художньо осмисленого, адекватного проникнення у духовну атмосферу епохи, творчого напряму, індивідуальності автора, вимагає від педагога ерудованості та глибоких знань, вміння розкривати перед учнями унікально-художню цінність музичного твору, духовну атмосферу епохи, своєрідність пануючих в ній художніх стилів. Все це потребує він майбутніх фахівців здатності до адекватно-стильового виконання навчального репертуару, вміння передавати його

інтонаційно-стильову та художньо-образну специфіку.

Одним із важливих періодів у історії музичного мистецтва стала епоха Бароко, яка знаменувала собою посилення світських форм музикування, перехід від поліфонічного до гомофонно-гармонічного мистецтва, надання імпульсу в розвитку сольних вокальних, інструментальних жанрів та виникненні опери.

У світ вокального мистецтва епоха Бароко привнесла творчість композиторів найвищого гатунку, – К. Монтеверді, А. Скарлатті, А. Вівальді, Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, творчість яких не загубила своєї художньої, духовної цінності до сьогодні. Їх музика посідає значне місце в репертуарі сучасних виконавців-співаків та в репертуарі студентів – майбутніх вчителів музики.

Натомість, практика показує, що на заняттях з постанови голосу, під час роботи над освоєнням репертуару епохи Бароко нерідко виникають проблеми загальнокультурного, змістово-стильового та вокально-технічного характеру. У ряді